

ДОСВІД КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЛАТВІЇ ТА ЛИТВИ

EXPERIENCE OF CRIMINOLOGICAL ACTIVITY OF POLICE LATVIA AND LITHUANIA

Актуальність статті полягає в тому, що з утворенням в Україні Національної поліції рівень довіри до цього правоохоронного органу суттєво зріс. Водночас, для того щоб зберегти названу тенденцію, важливо демонструвати ефективну роботу, що проявляється у зменшенні рівня злочинності. Для досягнення такої динаміки важливо проводити якісну криминологічну роботу на кшталт тієї, яку реалізує поліція країн Європейського Союзу. Метою статті є дослідження досвіду криминологічної діяльності поліції Латвії та Литви. Встановлено, що криминологічна діяльність посідає одне з центральних місць у роботі поліції Латвійської Республіки та Литовської Республіки. Визначено, що Закон Латвійської Республіки «Про поліцію» передбачає цілу низку функцій, пов'язаних із криминологічною діяльністю поліції, які не просто мають декларативний характер, а активно реалізуються на практиці. На основі аналізу положень литовського Закону «Про поліцію Литовської Республіки» зроблено висновок про те, що діяльність цього правоохоронного органу зорієнтована на профілактику злочинів та адміністративних правопорушень. Цікавим видається рішення запровадити символ поліції, яким у Латвійській Республіці є бобер, а в Литовській – пес із кличкою «Асмис» (такі заходи дали змогу сформувати позитивний імідж поліції в очах дітей). Запропоновано реалізувати схожий профілактично-роз'яснювальний захід в Україні. Зроблено висновок, що криминологічна діяльність посідає одне з центральних місць у роботі поліції Латвійської Республіки та Литовської Республіки, що привело до найшвидшого скорочення рівня насильницької злочинності в Європі. Позитивний досвід країн (у частині запровадження символу поліції, запровадження електронного подання повідомлень про вчинені правопорушення з функцією геолокації) доречно реалізувати в Україні. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вважаємо дослідження досвіду криминологічної діяльності поліції таких сусідніх держав, як Республіка Польща та Словацька Республіка.

Ключові слова: криминологія, поліція, запобігання злочинності, поліцейська діяльність, криминологічна діяльність, профілактична діяльність.

The relevance of the article is that with the formation of the National Police in Ukraine, the level of trust in this law enforcement agency has increased significantly. At the same time, in order to maintain this trend, it is important to demonstrate effective work, which is manifested in reducing crime. To achieve such dynamics, it is important to conduct high-quality criminological work, similar to that carried out by the police of the European Union. The purpose of the article is to study the experience of criminological activities of the police of Latvia and Lithuania. It is established that criminological activity occupies one of the central places in the work of the police of the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania. It is determined that the Law of the Republic of Latvia "On Police" provides for a number of functions related to the criminological activities of the police, which are not just declarative in nature, but are actively implemented in practice. Based on the analysis of the provisions of the Lithuanian Law "On the Police of the Republic of Lithuania", it was concluded that the activities of this law enforcement agency are focused on the prevention of crimes and administrative offenses. The decision

to introduce a police symbol, which is a beaver in the Republic of Latvia and a dog with the nickname "Asmis" in the Republic of Lithuania (such measures allowed to form a positive image of the police in the eyes of children), looks interesting. It is proposed to implement a similar preventive and explanatory measure in Ukraine. It is concluded that criminological activity occupies one of the central places in the work of the police of the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania, which led to the fastest reduction in the level of violent crime in Europe. It is appropriate to implement the positive experience of these countries (in terms of the introduction of the police symbol, the introduction of electronic reporting of offenses with the function of geolocation) in Ukraine. We consider the study of the experience of criminological activity of the police of such neighboring states as the Republic of Poland and the Slovak Republic as a promising direction of further scientific research.

Key words: *criminology, police, crime prevention, policing, criminology, prevention.*

Вступ. З утворенням в Україні Національної поліції рівень довіри до цього правоохоронного органу суттєво зріс. Водночас, для того щоб зберегти названу тенденцію, важливо демонструвати ефективну роботу, що проявляється у зменшенні рівня злочинності. Для досягнення такої динаміки важливо проводити якісну кримінологічну роботу на кшталт тієї, яку реалізує поліція країн ЄС.

Стан дослідження. Варто вказати, що питанню кримінологічної діяльності поліції приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних учених, як: С.В. Бабанін, А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, А.Б. Блага, В.С. Батиргареева, В.М. Бесчастний, Є.М. Блажівський, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, М.Г. Вербеньський, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Гришук, Л.М. Давиденко, Ю.Б. Данильченко, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джу-жа, В.М. Дрьомін, В.П. Ємельянов, О.О. Житний, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.С. Ішук, О.Г. Кальман, А.В. Коваленко, Т.В. Корнякова, О.Г. Колб, О.М. Костенко, І.М. Копотун, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, О.А. Мартиненко, В.О. Меркулова, В.А. Мисливий, С.А. Мозоль, А.А. Музика, Ю.В. Нікітін, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, В.М. Попович, В.В. Сокуренько, В.А. Тимошенко, В.П. Тихий, В.М. Трубников, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, В.Б. Харченко, О.М. Храмцов, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблістий, В.І. Шақун, О.С. Шеремет, О.Ю. Шостко, О.О. Юхно, Н.М. Ярмиш та ін. Водночас досвід кримінологічної діяльності поліції інших держав (зокрема, Латвії та Литви) розглядався поверхнево.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження досвіду кримінологічної діяльності поліції Латвії та Литви.

Результати дослідження. Перелічені держави своїми реформами (зокрема, у галузі правоохоронної діяльності) демонструють нам позитивний приклад перетворення на сучасну демократичну розвинену державу. Зокрема, ці країни є членами ЄС та НАТО (нагадаємо, що саме ці напрями розвитку задекларовано в Конституції України), у яких рівень довіри населення до поліції є доволі високим, що зумовлено якісною профілактичною роботою цього правоохоронного органу. Крім того, Латвія та Литва свого часу входили до складу колишнього СРСР. Після розпаду Радянського Союзу ці держави стикнулися зі схожими проблемами в частині побудови сучасної демократичної держави з ефективними в сфері боротьби зі злочинністю правоохоронними органами, що й Україна.

Розпочнімо з аналізу досвіду Латвійської Республіки. Ця країна Балтії використовує новачку в роз'яснювально-превентивній діяльності, такі як запровадження символів поліції. Як зазначає В.В. Чумак, у поліції Латвії в дитячому середовищі активно поширюється символ поліції – бобер. Цей символ започаткований 2004 року після проведення опитування дітей щодо того, з якою твариною вони асоціюють поліцію. Опитування проводилось як конкурс: дітям потрібно було намалювати малюнок – символ поліції. Результати приголомшили: більшість учасників конкурсу намалювали саме бобра. Згодом символ стали використовувати як засіб роз'яснювально-превентивної роботи з населенням, зокрема з дітьми. Скажімо, бобра стали зображати на білбордах, де бобер у поліцейській формі пояснює заходи особистої безпеки, безпеки на дорогах як пішохода, так і пасажера [1, с. 196].

Отже, у Латвійській Республіці було обрано спеціальний символ для того, щоб насамперед викликати симпатію в дітей. Образ бобра можна розглядати як певного веселого персонажа, який допомагає швидше засвоїти певну інформацію дітям і створює образ поліцейського-друга, що завжди здатен прийти на допомогу.

Названий захід є чудовою профілактикою злочинів та адміністративних правопорушень, а отже, можливо, доречно запровадити схожий символ і в Україні.

Відповідно до ст. 3 Закону Латвійської Республіки «Про поліцію» зазначаються такі завдання цього правоохоронного органу: 1) гарантування безпеки людей і суспільства; 2) запобігання злочинам та іншим правопорушенням; 3) розкриття злочинів, розшук осіб, які їх скоїли; 4) надання допомоги установам, окремим фізичним та юридичним особам у захисті їхніх прав та у виконанні обов'язків, передбачених законом, у встановленому законом порядку; 5) застосовувати адміністративні та кримінальні заходи в межах своєї компетенції [2].

Цікавим є те, що кримінологічна або тісно пов'язана з нею діяльність поліції згадується саме в перших пунктах, що свідчить про її особливу важливість і домінуючий характер.

Згідно зі ст. 10 [2] вказаного вище нормативно-правового акта, до основних обов'язків поліцейського належать: проведення розслідувань, забезпечення участі судово-медичних експертів у слідчих діях відповідно до встановлених процедур, проведення необхідних оперативно-розшукових та інших заходів, передбачених законом, необхідних для виявлення та профілактики кримінальних правопорушень, виявлення та розшуку осіб, які їх вчинили, або таких, що переходять від органів дізнання, слідства та суду, або ухиляються від відбування кримінального покарання, або є безвісно зниклими; для встановлення особи тощо.

Серед перелічених обов'язків вирізняється проведення поліцейськими різноманітних заходів, необхідних для профілактики кримінальних правопорушень. Крім того, одними з головних обов'язків поліцейського, відповідно до п. 7 ст. 10 [2], є виявлення в межах своїх повноважень причин скоєння кримінальних та адміністративних правопорушень, а також умов, які сприяють їх скоєнню; застосування заходів з їх запобігання; взяття участі в юридичному вихованні осіб.

Отже, Закон «Про поліцію» Латвійської Республіки передбачає цілий комплекс кримінологічних заходів, які зобов'язані реалізовувати у своїй діяльності працівники поліції. Додатково наголосимо, що така діяльність належить саме до обов'язків, а не прав поліцейських.

Окрім вказаних заходів, працівники поліції Республіки Латвія також мають право:

1. Затримувати й передавати до лікувальних закладів осіб з явними психічними розладами, які своїми діями створюють явну небезпеку для себе та оточення (п. 11 ст. 12 Закону «Про поліцію» [2]).

2. Вести облік осіб, які скоїли злочини, адміністративні правопорушення, оголошені в розшук. Крім того, поліцейські можуть вести облік предметів і відомостей, які необхідні для виконання завдань, що стоять перед поліцією (п. 13 ст. 12 цього нормативно-правового акта [2]).

Названі права дають змогу поліцейським мати відповідну інформацію, необхідну для протидії злочинності. Зокрема, такі бази даних допомагають вивчати причини та умови кримінальних правопорушень, особу кримінального правопорушника тощо.

3. Для запобігання та виявлення кримінальних правопорушень у господарській сфері здійснювати відповідні перевірки (п. 23 ст. 12 Закону Республіки Латвія «Про поліцію»).

4. Оголошувати та виплачувати винагороду будь-якій особі, яка надала допомогу в розкритті кримінального правопорушення або затриманні особи, яка його вчинила (п. 29 ст. 12 цього законодавчого акта [2]).

Без сумніву, такий захід є цікавим і дієвим, адже дає можливість додатково мотивувати населення сприяти поліції у протидії злочинності. Можливо, використання такого досвіду у вітчизняних реаліях дало б змогу зменшити рівень злочинності.

Водночас такий підхід вимагає додаткового фінансування, що в умовах світової економічної кризи та терористичної загрози, яка нависла над нашою державою, сьогодні суттєво зменшує вірогідність реалізації такої програми на постійній основі в Україні.

5. Надавати запити й безплатно отримувати інформацію, документи та інші матеріали від державних службовців і приватних осіб (п. 31 ст. 12 названого законодавчого акта).

6. Перевіряти, чи проживає особа, яку звільнили з місць перебування під вартою в заявленому або вказаному місці проживання (п. 33 ст. 12 названого законодавчого акта [2]).

Останній захід надзвичайно поширений у багатьох країнах світу (зокрема, в Україні), адже допомагає контролювати дотримання встановлених на законодавчому рівні правил особами, які потенційно схильні вчиняти кримінальні правопорушення.

Хоча розслідування кримінальних правопорушень у Латвійській Республіці покладено на державну поліцію, важливу роль у профілактиці кримінальних правопорушень відіграє й муніципальна поліція.

Ці підрозділи зазвичай займаються запобіганням адміністративним правопорушенням, однак у разі отримання інформації про кримінальні правопорушення, які готуються або вчиняються, муніципальні поліцейські зобов'язані негайно вживати заходів щодо запобігання або розкриття злочинів. Після проведеної діяльності місцеві поліцейські передають відповідні матеріали державній поліції.

Крім того, відповідно до ст. 19 «Муніципальна поліція» Закону Латвійської Республіки «Про поліцію» [2], запобігання правопорушенням (як кримінальних, так і адміністративних) входить до основних обов'язків муніципальної поліції.

Враховуючи рівень наближеності муніципальних поліцейських до місцевих громад, переконані, що діяльність, пов'язана з виявленням детермінантів злочинності та дослідженням особи кримінального правопорушника, запобіганням злочинності, може бути вельми ефективною.

Проаналізуємо досвід кримінологічної діяльності поліції Литовської Республіки, яка є найбільшою за площею та чисельністю населення країною Балтії.

Основним нормативно-правовим актом, що регламентує діяльність литовської поліції, є Закон від 17 жовтня 2000 р. «Про поліцію Литовської Республіки». Згідно зі ст. 2 названого нормативно-правового акта, поліція – це система поліцейських установ і співробітників поліції, які забезпечують особисту та публічну безпеку та публічний порядок [3].

Таке визначення є досить широким, адже в ньому задекларовано тільки основну мету діяльності поліції. Зміст же кримінологічної діяльності цього правоохоронного органу та її роль у роботі поліції не розкривається.

Незважаючи на це, зміст Закону «Про поліцію Литовської Республіки» дає підстави стверджувати, що кримінологічна діяльність поліції відіграє важливу роль у протидії злочинності. Проаналізуємо детальніше цей законодавчий акт.

Законом «Про поліцію Литовської Республіки» передбачено такий профілактичний захід, як превентивна бесіда, яку співробітники поліції проводять з особою, що належить до групи ризику, або з іншою особою для встановлення причин, установок антисуспільної поведінки людини з метою зменшити або ліквідувати їх, наскільки це можливо, шляхом переконання. Під час превентивної бесіди особа ознайомлюється з можливими правовими наслідками потенційних незаконних дій.

Ефективність таких бесід у контексті профілактики злочинності залежить від багатьох факторів: професійних якостей працівника поліції, який проводить бесіду, прийомів і методів спілкування, які він використовує, своєчасності такої бесіди тощо.

П. 11 ст. 2 визначає категорії осіб із групи ризику. Зокрема, до них належать особи: 1) до яких застосовуються запобіжні заходи відповідно до законів Литовської Республіки; 2) яким вручено повідомлення про підозру у скоєнні умисного кримінального правопорушення; 3) засуджені за скоєння умисного кримінального правопорушення (до зняття судимості); 4) визнані винними у скоєнні умисного кримінального правопорушення (до зняття судимості); 5) які визнані винними у скоєнні умисного кримінального правопорушення, але звільнені від кримінальної відповідальності на підставі примирення з потерпілим (до спливу одного року з дня примирення); 6) які систематично скоюють адміністративні порушення публічного порядку або дрібні крадіжки; 7) яких не менш ніж двічі карали за управління транспортним засобом у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психотропних або інших психоактивних речовин; 8) які мають психічні або поведінкові розлади, перелічені у списку, затвердженому міністром охорони здоров'я; 9) стосовно яких наявні дані, які свідчать, що вони незаконно розпоряджаються вітчизняними алкогольними напоями або підакцизними товарами [3].

Отже, до категорії «особа групи ризику» належить широке коло осіб, які вчинили або потенційно можуть вчинити адміністративні або кримінальні правопорушення.

Думається, що формування таких категорій є виправданим кроком і не суперечить принципам демократії, рівності перед законом і справедливості. Навпаки, пильна увага правоохоронців до осіб, яких віднесено до групи ризику, дає змогу забезпечити надійну охорону найбільш важливої групи суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність.

У Законі «Про поліцію Литовської Республіки» [3] визначено основні завдання поліції, до яких належать такі: 1) захист прав і свобод людини; 2) забезпечення безпеки громадян, публічної безпеки та порядку; 3) надання невідкладної допомоги особам, коли це необхідно з причин їхньої фізичної або психічної безпорадності, а також особам, які постраждали від кримінальних або адміністративних правопорушень, надзвичайних ситуацій або інших факторів; 4) запобігання кри-

мінальним та адміністративним правопорушенням; 5) виявлення та розслідування кримінальних та адміністративних правопорушень; 6) забезпечення безпеки дорожнього руху.

Отже, як і в Латвійській Республіці, у Литовській Республіці одним з основних завдань поліції є запобігання кримінальним правопорушенням. Підтверджує цю тезу і зміст ст. 6 названого нормативно-правового акта [3], у якій викладено основні функції цього правоохоронного органу Литовської Республіки. Зауважимо, що серед них є безліч функцій, пов'язаних із криминологічною діяльністю поліції. Наведене свідчить про те, що криминологічна діяльність поліції передбачає значну кількість заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності.

Зауважимо, що така робота поліції має не суто декларативний характер, а активно реалізується на практиці, що дає своє результати. Зокрема, як зазначає М.Г. Колодяжний, позитивні тенденції, пов'язані з істотним скороченням рівня насильницької злочинності у 2007–2012 рр., спостерігаються у 12 із 28 країн-членів ЄС. Найкращі показники динаміки цього виду злочинності за розглядуваній термін спостерігаються в: Литві (-42%), Хорватії (-33 %), Латвії (- 30%), Словацькій Республіці (- 29%), на Мальті (-27%) [4, с. 106–107].

На підставі наведених даних можна припустити, що саме криминологічна діяльність литовської поліції є однією з найефективніших в Європі, а отже, досвід цієї держави заслуговує на увагу.

Одним із важливих надбань литовської поліції є створення образу-символу поліції для дітей у вигляді собаки з кличкою «Амсис» [1, с. 197].

Такий захід є типовим для країн Балтії та відіграє важливу роль у питанні соціально-правового виховання молоді. Така діяльність поліції руйнує психологічні бар'єри у спілкуванні громадян із поліцією, робить її (поліцію) ближчою до населення.

Крім того, у Литовській Республіці розробляється цілий комплекс оригінальних заходів, спрямованих на запобігання та профілактику адміністративних і кримінальних правопорушень (започаткування електронних порталів поліції, систем із надання сервісних послуг; впровадження у відділах поліції «класів безпеки»; запровадження електронного подання повідомлень про вчинені правопорушення з функцією геолокації тощо) [1, с. 197–198].

Частина таких проєктів функціонує і в Україні, однак особливий інтерес викликає останній (функція подання повідомлень про суспільно небезпечні діяння з можливістю прикріплювати геолокацію). У сучасному світі гаджети є невіддільним атрибутом більшості громадян, який майже постійно перебуває з ними. На практиці ж не раз трапляються ситуації, коли громадянин опиняється в незнайомому місці та бажає (або навіть вимушений) повідомити певну інформацію поліції, проте не може оперативного передати дані про своє місцезнаходження або місце, де сталася відповідна подія.

Створення ж відповідної програми, у якій автоматично встановлювалося б місцезнаходження заявника, суттєво спростило б це завдання. Крім того, доречно було б передбачити можливість встановлення відповідних позначок на мапі безпосередньо заявником (для випадків, коли громадянин хоче повідомити точне місце, у якому сталася відповідна пригода).

З погляду профілактики та запобігання злочинності більш ефективним було б запровадження роботи такої програми в інтерактивному форматі, у якому доступ до неї буде відкрито для кожного громадянина, хто має відповідний додаток. Отже, кожний громадянин зможе не тільки оперативного повідомити відповідну інформацію, але й отримувати її від різних суб'єктів протидії злочинності (пересічні громадяни, поліція, інші правоохоронні органи, органи державної влади тощо).

Без сумніву, впровадження такої програми матиме певні складнощі (наприклад, у частині фільтрації інформації на достовірну та завідомо неправдиву), проте, розв'язавши їх, можна отримати принципово новий для України захід ефективного запобігання, профілактики та боротьби зі злочинністю.

Висновки. Отже, криминологічна діяльність посідає одне з центральних місць у роботі поліції Латвійської Республіки та Литовської Республіки, що призвело до найшвидшого скорочення рівня насильницької злочинності в Європі. Позитивний досвід цих країн (у частині запровадження символу поліції, запровадження електронного подання повідомлень про вчинені правопорушення з функцією геолокації) доречно реалізувати в Україні.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вважаємо дослідження досвіду криминологічної діяльності поліції таких сусідніх держав, як Республіка Польща та Словацька Республіка.

Список використаних джерел:

1. Чумак В.В. Інноваційні підходи до роз'яснювально-превентивної діяльності поліції Грузії та країн Балтії: досвід для України. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 193–200.
2. Par policiju. Latvijas Republikas Tiesību Akti. URL: <https://likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=67957> (дата звернення: 27.02.2020).
3. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas: oficiali svetainė. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>.
4. Колодяжний М.Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія. Харків : Право, 2017. 252 с.